

Nr 55.

Ankom till riksdagens kansli den 27 maj 1944 kl. 12 m.

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder för
åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.*

(2:a avd.)

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 215 av herr *Bärg, Johan, m. fl.* och II: 326 av herr *Vougt m. fl.*, har hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående utredning enligt i motionerna angivna riktlinjer rörande en sådan rationalisering av jordbruksföretagen, att deras drift göres ekonomiskt bärkraftig.

Beträffande de skäl som anförts till stöd för detta yrkande hänvisas till motionerna.

Utskottet har i vederbörlig ordning införskaffat utlåtanden i ärendet av lantmäteristyrelsen, lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen.

Lantmäteristyrelsen, som begränsat sitt utlåtande till vad motionerna innehålla i fråga om fastighetsbildning, har redogjort för de utredningsarbeten som i detta avseende pågå samt instämt med motionärerna däri, att de i motionerna antydda inventerings- och planläggningsåtgärderna äro synnerligen nödiga för att de på området rådande förhållandena skola kunna överblickas och de lämpligaste åtgärderna såväl i stort sett som i detalj jämväl inom fastighetsbildningsväsendet kunna vidtagas. I övrigt har lantmäteristyrelsen anført följande:

Mot storleken, sammansättningen och arronderingen inom landets bestånd av särskilt mindre jordbruksfastigheter göras ofta allvarliga erinringar. Dessa erinringar kunna hänföras till tre grupper.

1. Fastigheterna äro allt för små, de omfatta för ringa arealer åker, äng eller odlingsbar jord för att vara bärkraftiga. Med andra ord: parcelleringen har gått för djupt.
2. Fastigheterna äro olämpligt eller ensidigt sammansatta och sakna nödig balans mellan de skilda ägoslagen. Hit räknas särskilt brist på erforderlig skog samt för betesanläggning tjänlig mark.
3. Fastigheterna äro illa arronderade. De äro uppdelade på ett flertal från varandra mer eller mindre avlägset belägna i många fall små och oformliga samt för brukning och hägnad obekväma ägoskiften. Väg- och dikessystemen, som oftast tillkommit efter tiden för de grundläggande byskiftena, överensstämma icke med utan skära produktionsområdena.

Denna mörkmålning av fastighetsbeståndet gäller givetvis ej hela landet. Mångenstädes saknas anledning till erinran. Förhållandena sådana de ovan beskrivits äro dock i åtskilliga bygder av vårt land tillräckligt allmänna för att inge allvarliga bekymmer ur jordbruksekonomisk och social synpunkt.

Lantmäteristyrelsen skall här icke ge sig in på att förklara anledningarna till att berörda förhållanden kunnat uppstå. Följande må dock antydas. Orsaken särskilt till den djupt komna parcelleringen och olämpliga ägosammansättningen är främst att söka i den för jordägarna fria rätt till jorddelning, som genom lagstiftningen infördes under 1800-talet och så gott som ohämmad fick fortgå ända tills 1926 års jorddelningslag med sina restriktioner år 1928 trädde i tillämpning. Men också utvecklingen i tiden har sin betydelse. Den har medfört nya brukningsmetoder och ställt andra krav på avkastning och levnadsstandard och därför gjort en tidigare anmärkningsfri indelning olämplig eller mindre lycklig.

När man överväger möjligheter till botemedel mot de angivna bristerna i fastighetsindelningen, torde man först böra stanna vid frågan om de åtgärder, som äro ägnade att förhindra ett ytterligare tillskapande av i ovan angivna eller andra avseenden olämpliga jordbruksfastigheter. Därvid är att märka att 1926 års jorddelningslag, särskilt efter lagändringar 1937, med bestämmelser om jordpolitisk kontroll å fastighetsbildningen innebar ett mycket betydelsefullt steg till förbättring i angivna avseenden. Det lärer jämväl kunna påstås, att lagstiftarens intentioner att sätta en damm för ytterligare olämplig fastighetsbildning, om ock så småningom, i icke ringa mån efter 1928 förverkligats. Det må dock erinras, att förståelsen för lagstiftningens syfte i detta hänseende icke trängt ned överallt och att från enskildas sida, även där spekulation icke ligger bakom, ständiga ansatser göras för att få delningar och fastighetsbildningar till stånd, som från det allmännas sida måste anses olyckliga.

Emellertid visar det sig att brister fortfarande föreligga i restriktionernas effektivitet och att ytterligare och efter förhållandena avpassade skärpningar i lagbestämmelserna och tillämpningen äro påkallade. Såsom framgår av fastighetsbildningssakkunnigas den 13 mars 1944 till riksdagens andra lagutskott avgivna yttrande över motionerna vid 1944 års riksdag I: 22 och II: 43, komma de sakkunniga att denna vår framlägga förslag till nytt innehåll av jorddelningslagens kapitel om avstyckning samt till ny sammanläggningslag med syftet framför allt att effektivare än för närvarande skydda jordbruket. Då den ojämförligt mesta jorddelningen i vårt land tillkommer genom avstyckning utan eller i förening med sammanläggning och då de nya materiella reglerna om skydd för jordbruket vid avstyckning torde få betydelse jämväl för tillstånd till sekundära skiften (hemmansklyvningar), torde man i denna del inom den allra närmaste tiden kunna vänta en på de senare årens erfarenheter grundad ny lagstiftning.

I detta sammanhang må emellertid erinras att bredvid den legala delningen i vårt land fortfarande en privat jorddelning äger rum i ganska stor utsträckning. Då begärt skifte av jorddelningsmyndigheterna vägrats liksom överhuvud för att undgå legalt skifte, företaga jordägarna särskilt inom vissa delar av landet ofta själva sämjedelning, varvid ur jordpolitisk synpunkt olyckliga resultat uppkomma, vilket jorddelningsmyndigheterna icke kunna hindra. Detta är så mycket mer betänkligt som sämjedelningen fortfarande i svensk rätt tillerkännes betydelsefulla sakrättsliga verkningar. Vidare är att märka, att överlåtelse av ett visst område av en fastighet, hur olämplig fastighetsbildningen än är, ej blir ogiltig därför att avstyckning sedermera vägras. Köparen kan få vilande lagfart å området, bebygga och inneha detsamma. Och osä-

kert är om den ena kontrahenten kan mot den andres bestridande få återgång å köpet av den anledning att jorddelningsmyndigheterna vägra avstyckning. Sålunda antydda inkongruens mellan å ena sidan jorddelningslagstiftningens jordpolitiska restriktioner samt å andra sidan de allmänna civilrättsliga reglerna om överlåtelse av fast egendom och om lagfart m. m. måste givetvis i ej ringa grad förringa verkningarna av de förra. Förhållandet är emellertid observerat och har anmärkts i direktiven för de fastighetsbildnings-sakkunniga. Lösningen av spørsmålet torde dock huvudsakligen vara av natur att falla inom området för revisionen av jordabalkslagstiftningen, varmed lagberedningen emellertid för det närvarande torde vara sysselsatt. Man torde alltså även i denna del ha att vänta lagändringar.

Vad härefter angår den fråga, som motionerna främst avse, eller den som rör möjligheterna att förbättra den nuvarande fastighetsindelningen i den mån denna är på sätt ovan angivits olämplig, så är tydligt att beträffande de ofullständiga jordbruken åtskilligt kan vinnas genom grundförbättringar såsom nyodling, betesförbättring, stenbrytning, täckdikning m. m. samt väganläggningar och ladugårdsförbättringar, gödselvårdsanläggningar och andra åtgärder. Men uppenbart är att i många fall man måste gripa till ändringar i fastighetsindelningen. Dessa böra sökas efter tvenne linjer.

Den ena av dessa linjer syftar till arealförstärkning av ofullständiga jordbruk och kan avse jordbruksjord eller skogsmark eller bådadera. Densamma går ut på sammanläggning av befintliga fastigheter eller uppdelning av en fastighet för sammanläggning i skilda delar med kringliggande fastigheter eller avskiljandet från större fastigheter, där sådant utan att dessa lida skada kan ske, av jord till förstärkning av närliggande jordbruk, som äro i behov därav. En sådan process har de senare åren pågått i vårt land, ehuru givetvis i förhållande till det stora behov som föreligger, i jämförelsevis liten omfattning. Emellertid är uppenbart, att något resultat i stort icke kan nås genom enstaka dylika arealförstärkningar. Kraftigare åtgärder måste vidtagas. Härvid framstår till en början såsom nödvändigt att, i de bygder där ofullständiga jordbruk äro förhärskande, en inventering av rådande förhållanden verkställas. Denna bör då på en gång avse behovet och möjligheterna icke endast av arealförstärkning eller annan ändring i fastighetsindelningen utan lika mycket av grund- och andra förbättringar inom fastigheternas egna gränser, lämplig produktionsinriktning m. m. I bygder där nyodling av större områden kan ske och dessa kunna fördelas till förstärkning av bygdens fastigheter eller för nybildning av fastigheter bör detta särskilt iakttagas vid inventeringen. En klassifiering av de små jordbruken bör också då verkställas, så att sådana avskiljas, vilka böra bevaras såsom stödjordbruk. Understundom kunna fastigheter vara så belägna och så beskaffade, att jordbruket å desamma befinnes böra nedläggas och marken av den anledningen böra förenas med närliggande fastigheter. Därefter bör en plan kunna uppgöras för viss bygd visande vilka åtgärder avseende förbättringar av skilda slag samt ändringar i fastighetsindelningen eller båda i förening, som lämpligen böra verkställas. Sådana planer skulle givetvis vara av mycket stor nytta. Genom upplysning i samband med inventerings- och planläggningsarbetena skulle jordägarnas intresse och förståelse för åtgärderna väckas, varigenom åter säkerligen mycket skulle bli åstadkommet på de enskildas eget initiativ. De offentliga organ som ha eller komma att ha att syssla med hithörande frågor, egnahemsorganen, lantmätare, hushållningssällskap, skogsvårdsstyrelser m. fl., skulle av inventeringen och planen ha en god ledning var och en för sina arbeten, samtidigt som möjlighet till ökat samarbete dem emellan skulle åstadkommas. Särskild nytta skulle givetvis planerna ha för egnahemsorga-

nens jordförmedlande verksamhet, som måste avsevärt utökas. Därest det, efter nu pågående utredning rörande förköpsrätt och expropriation av mark för förstärkning av ofullständiga jordbruk, skulle befinnas nödigt att införa lagstiftning i berörda ämnen, skulle givetvis tillvaron av en plan som den ifrågasatta ge den bästa möjlighet att objektivt bedöma om tvångsåtgärd i det särskilda fallet skulle anses berättigad. Överhuvud synes det styrelsen icke möjligt att helt överblicka och få en bestämd uppfattning beträffande frågan om de ofullständiga jordbrukens stora problem utan att inventering och planläggning, till en början kanske försöksvis för vissa orter, verkställas. Givetvis får inventeringen och planläggningen icke gå för mycket i detalj utan mera i stort ange bristerna och möjligheterna till förbättringar och omläggningar. Den närmaste ledningen av dessa arbeten, för vilkas försöksvisa igångsättande egnahemsstyrelsen redan lär ha vidtagit vissa åtgärder, torde böra anses tillkomma egnahemsväsendet, men fastighetsbildningsväsendets organ måste jämväl vara inkopplade särskilt vid planernas uppgörande. Givet är att det vid planernas uppgörande är av största vikt, att närmare visshet råder, om vilken jordbrukstyp, som för den ort eller trakt varom är fråga vid omläggningen är den eftersträfvansvärda. Inom lantmäteriet anses därvid, att, liksom i motionerna antytts, familj jordbruket bör tagas till den typ som åtminstone i de nu mest parcellerade bygderna bör vara vad som kan eftersträvas. I många trakter torde för övrigt de topografiska förhållandena näppeligen medge att större jordbruk än av sagda typ tillskapas. Att därvid ange några bestämda arealsiffror i åkerjorden torde med hänsyn till de skiftande förhållandena vara vanskligt. Huvudsaken är att fastighetens skilda ägoslag tillsammans ge erforderlig lönsamhet. En inventering och planläggning såsom den ifrågasatta skulle visserligen komma att draga med sig stora kostnader. Men då en rationalisering torde få anses ofrånkomlig, torde samma kostnader väl kunna försvaras i förhållande till kostnaderna för rationaliseringen och säkerligen vara ägnade att minska dessa och låta dem komma till den bästa användningen.

I detta sammanhang torde böra antecknas, att för sagda planläggningsverksamhet det måste bli av synnerlig betydelse om tillgång finnes till den ekonomiska karta över landet, om vilken beslut fattades vid 1937 års riksdag. Tillgång till denna karta skulle avsevärt underlätta och påskynda inventeringen och planläggningen. I många fall torde åtgärderna näppeligen kunna verkställas utan en sådan karta. Avsikten var 1937, att kartan i fråga skulle vara färdig för de delar av landet, för vilka den skulle upprättas, inom 30 år. Arbetet med densamma har emellertid, med föranledande av rådande krig, redan fördröjts. Ur jordbrukets och fastighetsbildningsväsendets synpunkt är det överhuvud av den största betydelse, att detta kartarbete i fortsättningen får bedrivas med ökad takt. Emellertid har statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet enligt Kungl. Maj:ts beslut den 5 juni 1942 tillkallat en särskild utredningsman för utredning angående den ekonomiska kartläggningen m. m.

Den andra linjen för förbättring av fastighetsindelningen är den, som är att söka genom omskifte eller omarrondering inom skifteslagen. Erkänt är att dylika åtgärder sedan länge varit erforderliga inom vissa skifteslag i åtskilliga delar av landet. Frågan var föremål för ingående undersökning vid tillkomsten av nu gällande jorddelningslag, som dock icke löste spörsmålet på ett sådant sätt, att bestämmelserna animerat till några omskiftesåtgärder av betydelse. I direktiven för fastighetsbildnings-sakkunniga har också frågan om omskifte särskilt framhållits. Sedan de sakkunniga under denna vår lära bliva färdiga med betänkande angående revisionen av det för jorddel-

ning mest använda institutet, avstyckning samt sammanläggning, torde turen komma till revision av bestämmelserna angående omskifte. Tydligen bli de inventeringar, som ovan berörts, av stor betydelse jämväl för bedömandet av frågan, om och i vilken utsträckning omskiften kunna vara påkallade för erhållandet av bättre fastighetsindelning. Emellertid måste, såsom i motionerna även antydes, ofta en kombination av åtgärder för förstärkning av befintliga fastigheter samt omarrondering genom omskifte bli erforderlig. Eljest blir följden av ett omskifte väl att fastigheterna kunna få sina spridda ägor sammandragna till bekvämare anordning, men i den del de likväl äro ofullständiga fortfarande bli behäftade med detta fel. Att vid blivande bestämmelser och villkor för omskifte hänsyn måste tagas till jordbruksekonomiska omständigheter ligger i öppen dag, liksom att vid verkställandet av dessa arbeten samarbete skall ske med sakkunskapen inom skilda områden. Det må antecknas att fastighetsbildningssakkunniga enligt sina direktiv även ha att överväga de organisatoriska ändringar av lantmäteriväsendet, som kunna erfordras med hänsyn till jorddelningslagstiftningens revision samt ifrågasatta omlägningsarbeten.

Lantbruksstyrelsen har, under framhållande bland annat att i motionerna berörda problem och spörsmål äro föremål för behandling av 1942 års jordbrukskommitté och fastighetsbildningssakkunniga, avstyrkt bifall till motionerna. I övrigt har styrelsen anfört följande:

Inledningsvis må framhållas, att det synes som om begreppet familjejordbruk i motionerna definierats på annat sätt än som hittills varit brukligt. I motionerna har nämligen till familjejordbruk i viss utsträckning även hänförts sådana jordbruk, där lejd arbetskraft normalt sysselsättes. Huruvida en sådan utvidgning av begreppet familjejordbruk är motiverad förefaller ovisst, ej minst med hänsyn till de speciella verkningar, som härav följa.

Förekomsten inom landet av så kallade ofullständiga jordbruk eller sådana jordbruk, som ej äro tillräckligt stora för att kunna giva brukarna och deras familjer full bärning, är betydande. Därjämte förekommer, såsom i motionerna framhållits, vid en stor del av brukningsdelarna en långtgående ägosplittring, varjämte arronderingsförhållandena ofta äro olämpliga. Avsevärda brister vidlåda framförallt de mindre jordbrukens utrustning med byggnader, maskiner och redskap. Vidare är driften vid dessa jordbruk ofta olämpligt och oekonomiskt organiserad. Brukarna av de mindre jordbruken sakna också ofta såväl erforderligt driftkapital som nödig yrkesutbildning.

Trots de ovan angivna bristfälligheterna står emellertid det svenska jordbruket som helhet betraktat på en så hög nivå, att det med all sannolikhet är kvalitativt bättre än de flesta andra länders jordbruk. Under senaste årtiondena hava framstegen inom den svenska jordbruksnäringen varit betydande och mycket talar för att denna utveckling även kommer att fortsätta till följd av hittills vidtagna förbättringsåtgärder. Det är dock angeläget, att denna utveckling påskyndas i sådan utsträckning förhållandena medgiva. Det torde emellertid vara i hög grad tveklöst, huruvida den av motionärerna föreslagna jordreformen skulle kunna på ett effektivt och varaktigt sätt avhjälpa ovan angivna bristfälligheter. En sådan reform synes även innebära större våld än vad nöden kräver.

För att motverka uppkomsten av för små brukningsdelar och ogynnsam ägosplittring torde det emellertid vara nödvändigt, att mera restriktiva åtgärder tillämpas i fråga om fastighetsdelning. Bland annat måste så kallad sämjedelning förhindras. Å andra sidan torde i vissa delar av landet tillkomsten av ändamålsenliga brukningsdelar kunna befrämjas genom omskifte. Ett så-

dant skifte synes böra företagas i de fall, då minst hälften av vederbörande fastighetsägare kunna ena sig härom. Såsom förutsättning härför bör emellertid gälla, att staten bestrider kostnaderna för omskiftet, då ett auktoritativt organ, till exempel hushållningssällskap eller egnahemsnämnd, förklarar dylikt skifte nödvändigt för en ekonomisk fastighetsbildning. I många fall torde bärkraftiga jordbruk kunna åstadkommas genom sammanläggning av hela brukningsdelar eller genom tillskott av jord från andra, tidigare självständiga brukningsdelar. Då emellertid tvångsavstående av jord som regel synes böra undvikas, torde ett sådant förfaringssätt kunna tillämpas endast, då särskilda möjligheter härtill föreligga. Framför allt i Norrland, där de ofullständiga jordbruken äro särskilt talrika, torde många brukningsdelar kunna göras tillräckligt stora och bärkraftiga genom en utökad nyodlingsverksamhet.

Beträffande den i motionerna föreslagna förstärkningen av ofullständiga jordbruk genom tillskott av skogsmark torde en uppdelning av skogsmark i mindre lotter som regel medföra, att skogsbruket inom området kvalitativt försämrats. En sådan styckning av skogsmark är därför i allmänhet föga önskvärd, då det synes vara av staten eller bolag ägd, som regel välskött skogsmark, vilken skulle komma i fråga för sådant ändamål. Vid övervägande av detta spörsmål torde böra prövas, huruvida man icke genom att skapa allmänningsskogar skulle kunna sörja för att ifrågavarande brukningsdelar få sitt behov av skog tillfredsställt utan att äventyra kravet på rationell skogs-skötsel.

Framhållas må emellertid, att de flesta av de ovan angivna åtgärderna för att förbättra det mindre jordbrukets ställning redan äro igångsatta, men att de i flera fall genom brist på medel ännu ej fått den omfattning, som ansetts önskvärd. Sålunda äro bland annat de medel, som stå till hushållningssällskapens förfogande för beviljande av statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m., ej på långt när tillräckliga för att kunna täcka det för dessa ändamål förefintliga anslagsbehovet.

En rationalisering av jordbruksföretagen i önskvärd omfattning torde kräva betydande kapitalinvesteringar. Genomförandet av en sådan rationalisering torde jämväl taga avsevärd tid. Emellertid synes det i motionerna uttalade syftet i huvudsak kunna vinnas genom redan nu befintliga möjligheter att från det allmänna erhålla stöd för det mindre jordbrukets förbättring. Även om genomförandet av en dylik förbättring under alla omständigheter kommer att kräva avsevärd tid, torde dock den önskvärda utvecklingen kunna påskyndas, därest tillräckliga medel för effektiva statliga stödåtgärder ställas till förfogande.

Den i motionerna skisserade jordreformen synes därför onödig och det torde vara i hög grad tvivelaktigt, huruvida en dylik reform på ett bättre sätt skulle leda till önskat resultat. Ej helles synas skäl föreligga att med stora kostnader skapa en ny stor administrativ organisation, som skulle planera och samordna ifrågavarande stödåtgärder.

I samband härmed får lantbruksstyrelsen anföra, att de problem och spörsmål, om vilka här är fråga, enligt vad lantbruksstyrelsen erfarit redan äro föremål för behandling av 1942 års jordbrukskommitté och av de rörande fastighetsbildningen tillkallade sakkunniga. Vidare må framhållas, att de åtgärder för att bereda sysselsättning inom jordbrukets område vid omfattande arbetslöshet efter det pågående krigets slut, som för närvarande äro föremål för överväganden, främst avses bliva inriktade på förbättringar inom det mindre jordbruket.

Jämväl *egnahemsstyrelsen* har erinrat om att 1942 års jordbrukskommitté torde ha igångsatt utredningar i flertalet av motionärerna berörda frågor. Detta borde emellertid enligt *egnahemsstyrelsens* uppfattning icke hindra att motionerna bifölles på så sätt, att riksdagen beslutade avlåta skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran att utredning i motionernas syfte, i den mån sådan icke redan igångsatts, måtte komma till stånd genom 1942 års jordbrukskommitté. I övrigt har *egnahemsstyrelsen* anfört i huvudsak följande:

Vad i motionerna anförts om jordbrukets läge och brister samt om medlen för deras avhjälpande kan i stort sett vitsordas av *egnahemsstyrelsen*.

Vad beträffar det av motionärerna framförda förslaget om tillskapande för de ifrågasatta åtgärdernas genomförande av ett nytt administrativt centralt organ kan *egnahemsstyrelsen* icke dela motionärernas mening om behovet av ett sådant organ utöver de som redan finnas. Däremot håller styrelsen före, att ett utökad samarbete mellan de på hithörande områden redan verk samma centrala organen bör komma till stånd.

Styrelsen vill erinra om att genom 1939 års omorganisation av *egnahemsorganisationen* inrättades av statsmakterna ett organ vars väsentligaste uppgifter skulle vara att handhava åtgärder till förstärkning av de ofullständiga jordbruken samt åtgärder avseende jordbrukens utrustning med rationella byggnader och hygieniska samt i övrigt ändamålsenliga bostäder. Sedan 1940 har också *egnahemsverksamheten* i främsta rummet varit inriktad på dessa arbetsuppgifter. Verksamheten avseende förstärkning av ofullständiga jordbruk har visserligen ännu icke nått särskilt stor omfattning, delvis beroende på av kriget framkallade förhållanden. Men härtill kommer att dylik förstärkning genom tillhandahållande av tilläggsjord, vilket väsentligen måste ske genom sammanläggning av två eller flera jordbruk — i den mån den liksom hittills skall ske på frivillighetens väg — endast kan ske i den takt som dylika mindre jordbruk bliva tillgängliga genom utflyttningen från jordbruket. Av alla befolkningsprognoser att döma synes ifrågavarande utflyttning komma att bliva av stor omfattning under de närmaste 20 åren, varför man kan räkna med att en dylik sammanläggning av små och ofullständiga jordbruk kommer att försiggå i allt raskare tempo. Naturligtvis kunna i viss mån snabbare resultat uppnås om nya hjälpmedel ställas till förfogande. Styrelsen vill i detta sammanhang erinra om att styrelsen i enlighet med Kungl. Maj:ts uppdrag håller på att verkställa utredning rörande förslag till lag angående expropriation av jord till förstärkning av ofullständiga jordbruk samt rörande förslag om rätt till förköp av jord för enahanda ändamål. Självfallet kan icke alltid en önskvärd förstärkning och en ändamålsenlig arrondering uppnås genom inköp av tilläggsjord, utan omskifte eller liknande jorddelningsåtgärder måste vidtagas. Att åstadkomma utredning rörande erforderliga åtgärder för främjande härav torde ankomma på fastighetsbildningsakkunniga.

I detta sammanhang vill styrelsen vidare erinra om, att styrelsen i förslag till anslagsäskande till innevarande års riksdag föreslagit en höjning av den i *egnahemsnämndernas* avlöningsstat uppförda anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal med 30 000 kronor för att till en början försöksvis kunna igångsätta en inventering sådan som den av motionärerna antydd. Viss orienterande inventeringsverksamhet rörande de ofullständiga jordbruken har beträffande Kristianstads län redan utförts genom *egnahemsnämnden* därstädes. Föredragande departementschefen har lämnat sitt bifall till verksamhetens igångsättande och för ändamålet föreslagit höjning av nyssberörda anslagspost med 15 000 kronor. Det är styrelsens

avsikt att snarast möjligt igångsätta denna försöksmässiga inventeringsverksamhet för att så snart någon erfarenhet vunnits framlägga förslag om dess allmänna genomförande.

Styrelsen vill härutöver anföra, att åtskilligt ytterligare torde vara att göra för att påskynda den rationaliseringsprocess som är i gång. Ett bättre samordnande av åtgärder, som naturligen höra samman, borde sålunda åstadkommas. Styrelsen har härutinnan vid avgivande av yttrande angående hushållningssällskapens organisation och verksamhet anfört, att de stödåtgärder, som avse nyodling, betesförbättring, stenbrytning och jordkörning på ofullständiga jordbruk samt ladugårdsförbättringar och gödselvårdsanläggningar, borde liksom andra förstärkningsåtgärder beträffande det mindre jordbruket handhavas av egnahemsorganisationen. Även sedan en rationell uppdelning av arbetsuppgifterna genomförts är ett visst samarbete mellan de lokala organ, som syssla med frågor rörande jordbruket, nödvändigt för att bästa resultat skall vinnas. Styrelsen är för sin del ytterst angelägen att ett sådant samarbete och ett samordnande kommer till stånd, särskilt med lantmäteriväsendet, hushållningssällskapen och skogsvårdsstyrelserna. Vidare är det önskvärt att jordbrukarna själva medverka vid uppbyggande av de rationaliseringsprogram som kunna komma i fråga. Styrelsen har för avsikt att vid inventeringsverksamheten låta jordbrukare, bl. a. egnahemsombuden, medverka i den utsträckning som är möjligt. Slutligen torde den statliga bidrags- och långivningen till förstärknings- och förbättringsåtgärder inom jordbruket böra omprövas.

Det kan emellertid ifrågasättas om icke utredning rörande dessa frågor samt övriga frågor som av motionärerna anförts torde ankomma på 1942 års jordbrukskommitté. Jämlikt direktiven för kommittén har denna att utreda frågor rörande prisregleringen å jordbrukets produkter under nuvarande kris. Därjämte ingår emellertid i kommitténs uppdrag att överväga principerna för jordbrukspolitiken vid en återgång till fredsförhållanden. Härutinnan har vederbörande departementschef uttalat, att man torde kunna utgå från att de svenska statsmakterna, då fredliga förhållanden inträda, skola vara beredda att föra en jordbrukspolitik, som skänker vårt lands jordbruk, bedrivit efter rationella metoder, full lönsamhet. Det syntes emellertid närmare böra klarläggas både vilken betydelse, som borde inläggas i kravet på att jordbruket skall vara bedrivit efter rationella metoder och hur önskemålet om full lönsamhet skall uppfattas vid en avvägning mellan de intressen, som företrädas av olika näringsgrenar och olika befolkningsgrupper. De svårigheter som möta att i förväg komma till en grundad uppfattning om de lämpliga riktlinjerna för jordbrukspolitiken under en framtid, om vars förhållande endast antaganden kunde göras, syntes icke böra avhålla från undersökningar och överväganden, varpå kommande beslut måste grundas.

Utskottet.

Enligt vad som framgår av den föregående redogörelsen synas mot storleken, sammansättningen och arronderingen av en stor del av landets jordbruksfastigheter kunna riktas allvarliga erinringar. Åtskilliga dylika fastigheter innehålla sålunda för ringa arealer odlingsbar jord för att de skola kunna vara bärkraftiga. Vidare finnas fastigheter som äro olämpligt eller ensidigt sammansatta i avseende å ägoslagen, i det tillgång till erforderliga skogsområden och mark som lämpar sig för anläggning av beten saknas. Slutligen bestå fastigheterna understundom av flera skiften, belägna på avsevärda avstånd från varandra och med olämplig form, vilket förhindrar en

eljest erforderlig rationalisering av driften. Det sagda gäller såväl större som mindre fastigheter.

Såsom framhålles i lantmäteristyrelsens i ärendet avgivna utlåtande ha flera av de angivna förhållandena sedan åtskillig tid tillbaka varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet, vilket bland annat föranlett lagstiftning i ämnet. I sammanhanget må endast erinras om 1926 års lagar om delning av jord och om sammanläggning av fastigheter å landet, vilka trädde i kraft den 1 januari 1928. Genom desamma och än mer genom de ändringar som år 1937 företogs i det kapitel i förstnämnda lag, som handlar om avstyckning, ha möjligheter skapats för myadigheterna att förhindra ytterligare olämplig fastighetsdelning och har sammanslagning av ofullständiga brukningsdelar underlättats. Enligt vad som upplyses av lantmäteristyrelsen ämna vidare fastighetsbildningssakkunniga, för att än effektivare än hittills kunna skydda jordbruket, inom en nära framtid framlägga förslag till nytt innehåll av sistnämnda kapitel i jorddelningslagen och ny sammanläggningslag. I dessa frågor synes man sålunda, såsom lantmäteristyrelsen framhållit, kunna förvänta en på de senare årens erfarenheter grundad ny lagstiftning.

I syfte att förbättra driftsförhållandena vid de ofullständiga jordbruken ha vidare sedan åtskilliga år tillbaka anvisats anslag till jordförbättringar i olika avseenden. Bidrag kunna sålunda utgå till skilda slag av nyodlingar, betesförbättringar, stenröjning, jordkörning, avloppsforbättringar m. m. å dylika jordbruk. Jämväl täckdikningsverksamheten är föremål för stöd från statsmakternas sida. För att underlätta gemensam maskinanvändning inom det mindre jordbruket ha medel under senare år anvisats och föreskrifter utfärdats. Åtskilliga åtgärder ha även vidtagits i syfte att förbättra byggnadsbeståndet, särskilt å de mindre jordbruken. I det synnerligen omfattande program för stöd åt jordbruksnäringen i olika avseenden, som varje år plägar föreläggas riksdagen och vartill medel under senare år anvisats på riksstaten, ingå slutligen åtskilliga åtgärder, som ha till ändamål att förbättra småbrukens driftsresultat.

Trots vad som sålunda och i övrigt vidtagits till stöd för särskilt det mindre jordbruket torde såsom i motionerna anföras stora delar av landsbygdsbefolkningen fortfarande leva under förhållanden, som icke kunna betraktas såsom tillfredsställande. De av motionärerna i dylikt avseende anförda siffrorna torde i stort sett giva en riktig bild av det rådande läget. Utskottet är därför ense med motionärerna om att verkligt genomgripande åtgärder äro av nöden, därest varaktiga förbättringar skola kunna åstadkommas på området.

Inom alla kretsar i landet torde numera råda enighet om att jordbruket bör kunna giva sina utövare full bärgning och att i jordbruket sysselsatta böra erhålla en levnadsstandard likvärdig med andra befolkningsgruppers. Utskottet är av den uppfattningen, att vilka former som än må förlänas de nu tillämpade åtgärderna till stöd för jordbruket, kunna dessa åtgärder icke varaktigt förbättra levnadsbetingelserna för de jordbrukare, som för sin

bärgning äro beroende av avkastningen från allt för små och olämpligt sammansatta brukningsdelar. Utskottet kan därför tillstyrka motionärernas förslag att en grundlig och förutsättningslös utredning i syfte att utröna möjligheterna att i olika avseenden förstärka produktionsresurserna på dylika jordbruk bör igångsättas.

Såsom framhålles i motionerna synes till riktpunkt för de statliga stödåtgärderna på området böra tagas de s. k. familj jordbruken, d. v. s. jordbruk, som kunna skötas av och lämna full bärgning åt brukaren och hans familj. Med det sagda har utskottet icke velat uttala sig för att den nu pågående verksamheten för bildande av arbetarsmåbruk bör upphöra. Dylika jordbruk spela nämligen alltjämt stor roll, då det gäller att ordna bostads- och livsmedelsförhållandena för den stora del av befolkningen på landsbygden, som för sin utkomst i stor utsträckning är beroende av förhållandena inom andra näringsgrenar än jordbruket. Dylika stöd jordbruk synas böra bibehållas i de fall förhållandena så påkalla. De jordbruk som utskottet däremot anser såvitt möjligt böra bringas att upphöra äro de s. k. ofullständiga jordbruken, d. v. s. gårdar, vilkas innehavare för sin försörjning äro helt eller huvudsakligen beroende av den avkastning gården kan ge, men som till följd av ägornas otillräcklighet, olämpliga sammansättning eller andra orsaker icke kunna ge brukaren full bärgning.

De arealkompletteringar, som i sistnämnda fall ofrånkomligen erfordras för att dylika jordbruk skola kunna bli bärkraftiga, torde i stor utsträckning och i första hand kunna komma till stånd genom överenskommelser mellan vederbörande jordägare. Därest utflyttningar möjliggöra en önskvärd sammanslagning av två eller flera intill varandra liggande ofullständiga brukningsdelar, böra därför de berörda parterna intresseras för att frivilligt medverka till att en sådan sammanläggning verkligen sker. En annan möjlighet att komma till rätta med förhållandena härvidlag synes vara, att det allmänna får rätt till förköpsrätt, i de fall vederbörande gård skulle utbudas till salu, för att sedan kunna draga försorg om att erforderlig sammanläggning kommer till stånd. Därest tillskotts jord icke kan uppbringas på annat sätt, synes vidare kunna bli nödvändigt att komplettera ofullständiga jordbruk genom tillskott av jord eller skog från angränsande större fastigheter, varvid som yttersta åtgärd visst tvångsförfarande kan ifrågasättas. I sistnämnda fall måste man emellertid framgå med försiktighet, så att icke produktionsbetingelserna på eljest bärkraftiga jordbruk försämrans.

Ehuru otillräckligt jordinnehav och olämplig arrondering äro några av de mera framträdande bristerna i jordbrukets organisation och utrustning, äro de icke de enda. Såsom i motionerna framhålles äro exempelvis både ekonomibyggnadernas beskaffenhet samt maskin- och övrig inventarieutrustning mångenstädes av sådan art, att lönsam drift ej kan ordnas. Nu gällande bestämmelser rörande lån och bidrag för olika jordbruksändamål kunna behöva ändras för att möjliggöra en utvidgning av förbättringsverksamheten. I syfte att skapa grundvalar för de av utskottet nu skisserade åtgärderna bör igångsättas dels en grundlig inventering av förefintliga brister i jordbrukets utrust-

ning, dels ock en planläggning av rationaliseringsverksamheten i allmänhet, varvid möjligheterna att anskaffa lämplig tillskottsjord till ofullständiga jordbruk särskilt böra uppmärksammas. Då svårigheter kunna tänkas uppstå att lämna statsbidrag för byggnadsändamål till jordbruk, som framdeles måhända böra upphöra att vara självständiga brukningsdelar, bör den åsyftade planeringsverksamheten snarast komma till utförande. Vid densamma bör givetvis tillses, att innehavare av sådana jordbruk, vilka för framtiden icke kunna bestå som självständiga brukningsdelar, under övergångstiden beredas nödiga utkomstmöjligheter. Förutom vad nu nämnts böra planerna innefatta vad som i övriga avseenden erfordras för att förstärka produktionsbetingelserna inom jordbruket genom elektrifiering, maskinanskaffning, komplettering av levande och döda inventarier, förbättrad utrustning i bostads- och ekonomibygnader m. m.

Vad beträffar den administrativa organisationen av den nu skisserade planeringsverksamheten har i motionerna ifrågasatts inrättandet av en central ledning för verksamheten i fråga. Jämväl utskottet är av den uppfattningen att, därest verksamheten skall giva önskvärt resultat, torde en enhetlig ledning av densamma vara erforderlig. Huruvida för ändamålet skall erfordras inrättandet av ett helt nytt organ, eller ledningen av verksamheten må kunna anförtros åt något nu befintligt ämbetsverk eller annat organ, synes icke lämpligen böra avgöras i detta sammanhang, utan torde avgörandet av denna fråga kunna hänskjutas till den föreslagna utredningen. Utskottet vill dock framhålla angelägenheten av att de ifrågasatta planerna upprättas i samråd med jordbrukarna och den tekniska sakkunskapen, samt att vid deras utförande intim samverkan kommer till stånd mellan samtliga lokala administrativa organ vilka ha att handlägga hithörande frågor.

Enligt vad utskottet erfarit torde de i motionerna berörda frågorna i viss mån redan vara föremål för överläggningar inom 1942 års jordbrukskommitté. Utskottet vill därför ifrågasätta, huruvida icke det av utskottet nu förordade utredningsuppdraget kunde anförtros åt denna kommitté.

Under återopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 215 och II: 326 må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att — i den mån undersökningar i de av utskottet härövan berörda hänseendena icke redan igångsatts — utredning i motionernas syfte och enligt av utskottet angivna synpunkter måtte verkställas samt därav föranledda förslag så snart ske kan föreläggas riksdagen.

Stockholm den 25 maj 1944.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit

från första kammaren: herrar *Tjällgren*, *Carl Edmund Eriksson*, *Gabrielsson*, *Alfred Andersson*, *Näslund*, *Anderberg*, *Nils Olsson* och *Bondeson*; samt

från andra kammaren: herrar *Andersson* i Löbbo, *Andersson* i Tungelsta, *Ericsson* i Sörsjön, *Mäler*, *Carlström*, *Lundbom*, *Pettersson* i Rosta och *Larsson* i Karlstad.

Reservationer:

av dels herr *Tjällgren* i fråga om motiveringen till utskottets hemställan;
av dels herr *Gabrielsson*;

av dels herrar *Anderberg* och *Andersson* i Tungelsta, vilka ansett att utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

»Enligt vad som — — — (lika med utskottet) — — — handlägga hithörande frågor.

Enligt vad utskottet erfarit torde de i motionerna berörda frågorna i viss mån redan vara föremål för överläggningar inom 1942 års jordbrukskommitté. Vid övervägande av formen för den föreslagna utredningen anser därför utskottet, att det jämväl bör prövas huruvida det av utskottet nu förordade utredningsuppdraget kan anförtros åt denna kommitté.

Under återopande av — — — (lika med utskottet) — — — kan föreläggas riksdagen»;

av dels herrar *Bondeson* och *Larsson* i Karlstad, vilka ansett att utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

»Enligt vad som — — — (lika med utskottet) — — — brukaren full bärgning.

De arealkompletteringar, som — — — (lika med utskottet) — — — kommer till stånd.

Ehuru otillräckligt jordinnehav — — — (lika med utskottet) — — — kan föreläggas riksdagen»;

av dels herr *Carlström* i fråga om motiveringen till utskottets hemställan;
och dels herr *Pettersson* i Rosta.
